

کتابنامه سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران پس از انقلاب اسلامی

جلد دوم : رساله‌ها، پایان‌نامه‌ها و بخش انگلیسی

، جری و پدیدآورنده:

دکتر حسین نوروزی

ناشر:

سید رضا نصرانی

میترا سینفی

محمود شهیندی

معاونت پژوهشی و مطالعاتی مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی

تهران - ۱۳۹۷

فهرست نویسی پیش از انتشار

سرشناسه: نوروزی، حسین، ۱۳۵۲ - عنوان و نام پدیدآور: کتابنامه سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران پس از انقلاب اسلامی (جلد دوم: رساله‌ها، پایان‌نامه‌ها و بخش انگلیسی)، مجری و پدیدآورنده حسین نوروزی با همکاری سیدرضا تقوی‌نژاد، میترا سیفی، محمود شهتندی؛ [به سفارش] مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.

مشخصات نشر: تهران: وزارت امور خارجه، اداره چاپ و انتشارات، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری: ۵۳۸ ص.

شابک دوره: ۱- ۸۸۴-۳۶۱-۹۶۴-۹۷۸؛ شابک جلد ۲: ۴-۸۸۳-۳۶۱-۹۶۴-۹۷۸

بها: ۸۵۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست‌نویسی: قیفا

موضوع: ایران - روابط خارجی - کتابشناسی

شناسه افزوده: تقوی‌نژاد، سیدرضا، ۱۳۷۰-

شناسه افزوده: یعنی، میترا، ۱۳۴۲-

شناسه افزوده: شهتندی، محمود، ۱۳۴۷-

شناسه افزوده: ایران: وزارت امور خارجه. مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی. معاونت پژوهشی و مطالعاتی.

شناسه افزوده: ایران: وزارت امور خارجه. اداره چاپ و انتشارات.

رده بندی کنگره: ۱۳۹۷ ق ۹۸۱ ر ۳۳۶۹

رده بندی دیویی: ۱۶/۹۵۵۰۸۸

شماره کتابشناسی: ۵۵۵۴۹۵۱

کتابنامه سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران پس از انقلاب اسلامی

جلد دوم : رساله‌ها، پایان‌نامه‌ها و بخش انگلیسی

مجری و پدیدآورنده: دکتر حسین نوروزی (استادیار روابط بین‌الملل دانشکده تهران)

با همکاری: سیدرضا تقوی‌نژاد، میترا سیفی، محمود شهتندی

چاپ اول: ۱۳۹۷

هماهنگی امور نشر: بیتا طهرانیان

حروفچینی و صفحه‌آرایی: هانی توانایان فرد و مهدیه نظامی

صفحه‌آرایی، طراحی، لیتوگرافی، چاپ و صحافی:

اداره چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه

دفتر مرکزی: تهران، خیابان شهید باهر (نیاوران)، خیابان شهید آقایی، چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه

تلفن: ۲۲۲۹۷۰۲۹، نمابر: ۲۲۸۳۲۵۶۵

فروشگاه شماره ۱: تهران، خیابان شهید باهر (نیاوران)، خیابان شهید آقایی

تلفن: ۲۲۸۰۲۶۶۲

فروشگاه شماره ۲: تهران، خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، ساختمان ناشران، طبقه همکف پلاک ۱۶/۲۲

تلفن: ۰۲۱-۶۶۴۹۰۳۱۵، تلفن فاکس: ۰۲۱-۶۶۹۵۲۲۹۰، تلفن همراه: ۰۹۳۵۹۳۰۴۳۷۱

فهرست مطالب

مقدمه

بخش سوم: پایان نامه ها و رساله ها

فصل اول: سیاست خارجی و مبانی.....	۱
۱-۱-۳- مباحث فلسفی و نظریه ها.....	۱
۱-۳-۲- انقلاب اسلامی، دیدگاه های امام خمینی (ره) و آیت الله خامنه ای (ح).....	۳۰
۱-۳-۳- مباحث تاریخی.....	۴۷
فصل دوم: سیاست خارجی و مباحث راهبردی.....	۵۱
۱-۲-۳- مسائل سیاست و امنیتی.....	۵۱
۲-۲-۳- مسائل اقتصادی و تجاری.....	۹۹
۳-۲-۳- مسائل فرهنگی و اجتماعی.....	۱۲۸
۴-۲-۳- مسائل حقوقی و مسائل ان ها بین المللی.....	۱۵۲
فصل سوم: سیاست خارجی و مباحث منطقه ای.....	۱۷۵
۱-۳-۳- مسائل مرتبط با حوزه آسیا.....	۱۷۵
۱-۱-۳-۳- آسیای غربی.....	۱۷۵
۲-۱-۳-۳- آسیای جنوبی.....	۲۴۱
۳-۱-۳-۳- آسیای شرقی.....	۲۵۲
۴-۱-۳-۳- اوراسیا.....	۲۶۲
۲-۳-۳- مسائل مرتبط با حوزه آفریقا.....	۲۹۰
۱-۲-۳-۳- آفریقای شمال صحرا.....	۲۹۰
۲-۲-۳-۳- آفریقای زیر صحرا.....	۲۹۴
۳-۳-۳- مسائل مرتبط با حوزه آمریکا.....	۲۹۷
۱-۳-۳-۳- آمریکای شمالی.....	۲۹۷
۲-۳-۳-۳- آمریکای لاتین.....	۳۲۷
۴-۳-۳- مسائل مرتبط با حوزه اروپا.....	۳۲۹
۵-۳-۳- مسائل مرتبط با حوزه اقیانوسیه.....	۳۴۲
نمایه واژه ها.....	۳۴۳

مقدمه

جهان با آغاز هزاره سوم در معرض تحولات بدیع و مختلفی قرار گرفته و حساسیت تحولات سیاسی از همه بیشتر و پرتأثیرتر شده است. سرعت، شدت و ابعاد تحولات جهانی در حوزه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و امنیتی باعث شده تا فضای پیوندها، تعارضات و پیچیدگی‌ها بیش از گذشته، ذهن عام و خاص را به خود مشغول کند. طبیعی است که جهان سیاست و روابط بین‌الملل هم با مباحثی همچون حکمرانی و تدبیر امور به‌ویژه با مقوله سیاست خارجی بیش از پیش در معرض سایش‌ها، برخورد‌ها و فشارهای درونی-بیرونی قرار گیرد. در این فضای متلاطم علاوه بر دولت‌ها، انواع کنشگران غیردولتی هم در عرصه‌هایی از مسائل سیاست بین‌الملل و سیاست خارجی ورود و ایفای نقش می‌کنند. گستردگی این مناسبات پیچیده میان کنشگران ملی و اراملی در سطوح محلی، دوجانبه، منطقه‌ای و جهانی، با ظرافت‌های خاص خودشان، به در تدبیر و نامحسوس ذهنیت، رفتارها و سرنوشت افراد و جوامع را دگرگون می‌کند.

در این میان، محافل علمی، پژوهشی و دانشگاهی هم به تناسب ظرفیت‌ها و توانمندی‌ها نقش مستقیم یا غیرمستقیمی در تعریف و طراحی ملاحظات مربوط به سیاست خارجی کشورها دارند. در ایران هم رشته‌های علوم سیاسی و روابط بین‌الملل دوره نوپای خود را پشت سر گذاشته و به مرحله خوبی از رشد و بالندگی نزدیک شده‌اند. یکی از مباحث مهم در این رشته‌ها موضوع سیاست خارجی بوده است که در عناوین و واحدهای مختلف درسی با تمرکز بیشتر مورد مطالعه و پژوهش استادان، دانشجویان و پژوهشگران قرار می‌گیرد.

اما در کنار دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی، یکی از نهادهایی که پس از انقلاب اسلامی نقش

سازنده و تأثیرگذاری در توسعه و تحول مطالعات و ادبیات سیاست خارجی در کشور ایفاء کرده بدون تردید «مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه» است که پیشتر با نام قبلی آن یعنی «دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی» در میان کارشناسان و پژوهشگران شهرت داشت. انجام پژوهش‌های متنوع، فعالیت‌های آموزشی (با عاملیت دانشکده روابط بین‌الملل)، برگزاری دوره‌های آموزشی تخصصی کوتاه‌مدت، برگزاری انواع همایش‌ها جلسات تخصصی و همچنین کارنامه درخشان در چاپ و انتشارات از جمله اقدامات تأثیرگذار این مرکز در سال‌های گذشته بوده است که بسیار قابل توجه و تقدیر هستند. اما به طور مثال، مشخص، اهتمام جمعی از مسئولان وقت وزارت امور خارجه، استادان دانشگاه‌ها، پژوهشگران، ان می‌رز بنای ارزشمندی را با عنوان «مجله سیاست خارجی» پدید آورد. این اقدام و به پرثمر از جمله فعالیت‌های ماندگار علمی در مجموعه وزارت خارجه محسوب می‌شود که در رتبه تلاش‌های نو به تدریج تقویت و پویاتر شده است. البته نشریات وزین دیگری هم در این راستا تولید شده است که در اینجا مجال ذکر نام همه آنها وجود ندارد، ولی تمام این ضایعات شایسته ستایش و قدردانی هستند.

راجع به زمینه‌ها و اهمیت طرح حاضر، گفتنی است که در اوایل دهه ۸۰ شمسی بود که اولین طرح جامع پژوهشی در باب سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قالب همکاری مشترک علمی بین مرکز مطالعات عالی بین‌المللی در دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران و دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه با همت عالی و مساعدت دو استاد و مدیر بزرگوارمان یعنی سرکارخانم دکتر نرین مصفا و جناب آقای دکتر سیدمحمدکاظم سجادیپور تعریف و اجرا شد. یکی از ثمرات آن انتشار مجلدی تحت عنوان «کتابنامه سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران» در سال ۱۳۸۵ بود. به‌خاطر این اثر بارها از طرف استادان و پژوهشگران عزیز مورد استقبال، لطف و تفقد قرار گرفتیم که به لحاظ پژوهشی و کاربردی اقدام مثبتی بود، اما به علت گذشت زمان اطلاعات آن نیازمند به‌روزرسانی بود.

صبح یکی از روزهای پایانی شهریورماه ۱۳۹۷ بود که دوست و همکار بزرگوارم جناب آقای دکتر قافله‌باشی با بنده تماس گرفتند و از تصمیم و پیشنهاد مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی راجع به تدوین کتابنامه سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران به مناسبت ده‌مین سالگرد به‌پایان انقلاب اسلامی در بازه زمانی کوتاه صحبت فرمودند. بیرو پیشنهاد

مذکور و به منظور تهیه طرح اولیه این پژوهش، با استادان و مسئولان گرامی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران سرکارخانم دکتر نسرین مصفا، جناب آقای دکتر سیدعلی سادات اخوی و جناب آقای دکتر سعید حبیبی مشورت کرده و تقاضای راهنمایی کردم. اظهار لطف و بذل تشویق و دلگرمی این بزرگواران موجب شد تا مسئولیت اجرایی این طرح را پذیرفته و این پروژه تحقیقاتی مهم را با انکال به فضل و رحمت الهی شروع کنم که در سایهٔ مراحم مزیدش به سرانجام هم رسید.

پیشاپیش و در ارتباط با این مجموعه ذکر چند نکته اهمیت وافری دارد که جهت استحضار خوانندگان محترم بیان می‌کنم.

نکتهٔ اول، فست زمانی کم و محدودیت‌های مرتبط با آن بود که مهمترین مضیقهٔ دخیل در این طرح بود. از این باب مرگنه کمی و کاستی که به نظر برسد را به حساب کمبود وقت بگذارید و بنده از ابتدا برای همهٔ مشکلات و نواقص موجود عذرخواهی می‌کنم. ولی به هر ترتیب، این ره‌توشهٔ کوچک بی‌معنم را به جامعهٔ علمی و فرهیختهٔ کشورمان تقدیم می‌کنیم.

نکتهٔ دوم، گستردگی و حجم بالای کار نسبت به دههٔ قبل است. بالطبع، با توسعهٔ رشته‌های مختلف علوم سیاسی، روابط بین‌الملل، مطالعات منطقه‌ای، دیپلماسی و سازمان‌های بین‌المللی، در سطح تحصیلات تکمیلی، در دانشگاه‌های مختلف کشور حجم معتنا بهی از پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها تولید شده است. بر خود فرض می‌دانیم که از زحمات همهٔ دست‌اندرکاران تهیهٔ این منابع به ویژه استادان محترم و دانشجویان گرامی قدردانی کنیم.

نکتهٔ سوم، این است که رشد کمی و کیفی قابل توجه مقالات منتشر شده در مجله‌های جدید و مختلف داخلی را شاهد هستیم و همه را به فال نیک می‌گیریم. این رشد علمی از بسترسازی و ظرفیت‌های نو، از تتبعات علمی، تعالی شناختی و سلاطین تخصصی کارشناسان کشور حکایت دارد. به همین خاطر، افزایش جمع کثیری از محققان و متخصصان در حوزه‌های مختلف سیاست خارجی نسبت به سال‌ها و دهه‌های قبل بسیار چشمگیر بوده که مایهٔ بسی افتخار و مباهات است.

نکتهٔ چهارم، این که سعی فزاینده‌ای در جستجوی جامع از مباحث مرتبط با سیاست خارجی به خرج داده شد تا حداکثر آثار و مطالب تولیدشده، با عنایت به اهمیت موضوعی و نشریه‌های مرتبط با سیاست خارجی تحت پوشش این مجموعه قرار گیرند. یا مراجعه

حضور به دانشگاه‌ها، کتابخانه‌های مرکزی و حتی کتابخانه دانشکده‌های ذیربط و در حدی که امکانات شناسایی این منابع مقدور بود اطلاعات مورد نظر گردآوری شدند. اگر احياناً مواردی از این آثار از قلم افتاده یا ذکر نشده است به علت نبودن اطلاعات آنها در مراکز ذیربط و سیستم‌های اطلاع‌رسانی کتابخانه‌ها بود که لاجرم، امکان ثبت و فیش‌برداری مشخصات آنها نیز وجود نداشت. همچنین جهت غنی‌تر کردن محتوا، با عنایت به جایگاه مطالعات تاریخی، اهمیت برخی آثار تولیدشده در دوره قبل از انقلاب اسلامی و کمک به پژوهشگران در جهت شناخت سوابق مطالعاتی، سعی شد تا بسیاری از منابع و آثار تاریخی مرتبط با سیاست خارجی و روابط بین‌المللی کشورمان را در این اثر لحاظ کنیم.

نکته پنجم، به تغییر شکل سازماندهی این مجموعه معطوف است. سعی شده است که عنوان‌ها و قسمت‌های مختلف این مجموعه در حد امکان یکدست طراحی و تنظیم شوند. علاوه بر این، با عنایت به کثرت منابع از یک طرف و چندشاخه‌ای بودن موضوعات سیاست خارجی از طرف دیگر، تصمیم بر این شد که هر یک از آثار یکبار و در مرتبط‌ترین قسمت جای داده شود تا توزیع نسبتاً متناسبی از مطالب برای قسمت‌های مختلف صورت گیرد. همچنین اهمیتی نو به خرج دادیم تا در دل مجمه به از نظر روش کتاب‌نامه‌نویسی، طرز بیان نام‌ها، ترتیبات تاریخی و موارد دیگر، یک روش مسح و منظمی را ارائه کنیم و امیدواریم که مورد عنایت و استقبال قرار گیرد.

شایان ذکر است که با توجه به کثرت آثار و افزایش صفحات مجموعه، مجبور شدیم که با رعایت تناسب، کل مجموعه را به دو مجلد تقسیم کنیم. جلد اول شامل بخش کتاب‌ها و مقاله‌های فارسی است. جلد دوم هم در بخش اول به رساله‌ها و پایان‌نامه‌ها و در بخش دوم به کتاب‌ها و مقاله‌های انگلیسی اختصاص پیدا کرده است. در خصوص تهیه فهرست اعلام هم باید گفت که سعی کردیم تا این قسمت در قالب مفاهیم کلی، موضوعات عمومی و برخی نام‌های خاص مرتبط با سیاست خارجی در ایران و جهان سازماندهی شود؛ چراکه ذکر نام همه افراد به ویژه نویسندگان و مترجمان خیلی به طول می‌کشد و اگر موردی از قلم می‌افتاد ما شرمند می‌شدیم. امیدواریم با این فهرست امکان بازایی آثار مورد نظر خوانندگان با کمترین مشکل فراهم شود.

به هر حال، این مجموعه در حد توانایی و امکانات ما انجام شده است و بالطبع ممکن است وجود برخی کاستی‌ها، نواقص و مشکلات (سهوی) به چشم خوانندگان گرامی افتاده و در

نظر آید. ضمن عذرخواهی مجدد و صمیمانه بابت همه کم و کاستی‌های این مجموعه، خاضعانه منت‌پذیر همگان هستیم تا با انعکاس نواقص این کار ما را در اصلاح و اكمال این مجموعه مورد عنایت قرار دهند.

در پایان وظیفه خود می‌دانم از تمامی عزیزان و سروران فرهیخته که با بزرگواری ما را در این مسیر و مراحل مختلف آن یاری و مورد محبت قرار دادند در کمال خضوع و خشوع سپاسگزاری کنم.

در ابتدا، از عنایات و مساعدت‌های ویژه استادان، مسئولان و همکاران گرانقدر مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه به‌ویژه استاد فاضل، جناب آقای دکتر سیدمحمدکاظم سجادیپور (رئیس محترم مرکز)، همکار گرانقدر جناب آقای دکتر مرتضی دامن‌پاک جامی (معاون محترم پژوهشی مرکز و ناظر طرح) و همچنین از بزرگواری‌ها و زحمات همکاران ارجمندم جناب آقای دکتر سیدمحمد قافله‌باشی، جناب آقای محسن جیت‌ساز، جناب آقای سیدابوالفضل خدام‌حسینی و جناب آقای محمد قیدی به صورت ویژه سپاسگزاری می‌کنم. به همین ترتیب، لازم است از زحمات همکاران گرامی در کتابخانه تخصصی وزارت امور خارجه به‌ویژه از مساعدت‌های سازنده سرکار خانم سیده مهرعلی، سرکارخانم سوده جبلی و جناب آقای مرتضایی و همچنین در بخش چاپ و انتشارات از همکاری و زحمات ارزشمند جناب آقای حسین طالشی صالحانی (رئیس محترم اداره چاپ و انتشارات) و سرکارخانم بیتا طهرانیان تشکر و قدردانی کنم.

در مجموعه دانشگاه تهران ابتدا از استاد ارجمند جناب آقای دکتر محمود نبیلی احمدآبادی، ریاست محترم دانشگاه تهران، به خاطر لطف و مساعدت‌هایی که در تسهیل انعقاد قرارداد پژوهشی مبذول داشتند کمال تقدیر و تشکر را دارم.

با کمال افتخار از عنایات، و بزرگواری‌استادان، مسئولان و همکاران عزیز خود در دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران به‌ویژه استاد فرزانه و مهربان سرکارخانم دکتر نسرین مصفا (معاون محترم اداری و مالی دانشکده)، استاد فاضل جناب آقای دکتر سعید حبیبی (معاون محترم پژوهشی دانشکده)، و استاد گرانقدر جناب آقای دکتر سیدعلی سادات‌اخوی (رئیس محترم مرکز مطالعات عالی بین‌المللی) که این طرح در سایه تشویق، راهنمایی‌ها و مساعدت‌های این بزرگواران به سرانجام رسید، صمیمانه سپاسگزاری می‌کنم.

از دوست و همکار گرانقدر و پژوهشگر متواضع، جناب آقای سیدرضا تقوی‌نژاد، کارشناس ارشد

روابط بین الملل دانشگاه تهران هم تشکر می‌کنم که در گردآوری بخش مهمی از اطلاعات این مجموعه بنده را یاری کردند. از همکاری و زحمات ارزشمند سرکار خانم میترا سیفی (رئیس محترم کتابخانه مرکز مطالعات عالی بین‌المللی)، جناب آقای دکتر محمود شهبندی (پژوهشگر محترم مرکز مطالعات عالی بین‌المللی)، سرکار خانم مهرنوش مصلی (کارشناس محترم معاونت پژوهشی دانشکده) و جناب آقای علیرضا فتح‌الهی (کارشناس محترم کتابخانه دانشکده)، هم تقدیر و تشکر می‌نمایم. از مساعدت‌های مسئولان عزیز معاونت پژوهشی دانشگاه تهران، به ویژه جناب آقای اصغر طاهری (کارشناس محترم پژوهش‌های کاربردی اداره کل برنامه‌ریزی و نظارت پژوهشی معاونت پژوهشی دانشگاه) و سایر همکارانشان هم سپاسگزاری می‌کنم.

به طور ویژه بر خود فرصتی دانم که از تمامی استادان، مسئولان و همکاران گرامی دانشگاه‌ها، دانشکده‌ها، مراکز علمی، کتابخانه‌ها و مراجع ذیربط که با بذل محبت و همکاری ما را در انجام شایسته این کار یاری دادند؛ به ویژه دوستان و استادان بزرگوارمان جناب آقایان دکتر مهدی عباس‌زاده فتح‌آبادی، دکتر بهنام رستگاری، دکتر ابراهیم عباسی و دکتر فریبرز ارغوانی پیرسلامی صمیمانه قدردانی کنم.

در نهایت لازم است از زحمات بسیار ارزشمند دوست ارجمند جناب آقای هانی توانایان‌فرد و سرکار خانم مهدیه نظامی که با دقت هرچه تمام و نبرمندی در حروفچینی و صفحه‌آرایی همکاری کردند سپاسگزاری کنم.

سلامتی، توفیقات روزافزون و سربلندی همه استادان همکاران، پژوهشگران فرهیخته و بزرگوار کشورمان را از درگاه الهی همواره خواهانم. والحمد لله رب العالمین.

حسین نوروزی

استادیار روابط بین‌الملل

دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

norooziutir@ut.ac.ir

دی ماه ۱۳۹۷